

SZAKDOLGOZAT

Kósa Bence
tanító

Kaposvár
2023

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem
Kaposvári Campus
Tanító Szak

**A nemzeti nevelésről szóló narratíva a két világháború közötti
oktatáspolitikában a korabeli sajtó tükrében**

Belső konzulens:	Dr. Belovári Anita PhD adjunktus
Készítette:	Kósa Bence FPMQPA nappali
Intézet/Tanszék:	Neveléstudományi Intézet

Kaposvár
2023

Tartalom

1	Bevezetés.....	2
2	Történelmi előzmények.....	4
3	Oktatásügy Trianontól Klebelsberg Kunó utolsó évéig	5
3.1	Kultuszminiszterek 1922-ig.....	5
3.2	Klebelsberg reformmunkái.....	10
3.3	Kultúrfölény-politika eredményei az országban.....	18
4	Oktatás a fasiszmus árnyékában, Hóman Bálint, mint kultuszminiszter	19
4.1	Hóman Bálint nemzetnevelése.....	19
4.2	A háború előszobájában.....	28
5	Összefoglalás	29
6	Irodalomjegyzék	31
7	Ábrajegyzék	36

1 Bevezetés

Az oktatás minden korszakban meghatározó terület volt, ám nem minden időszakban kapott olyan mértékű figyelmet, mint a két világháború között Magyarországon, amikor elengedhetetlennek tartották a nemzet töretlen fejlődéséhez. Sok jelentős fejlesztés volt a történelem során a professzionális oktatás színvonalának emelésére, hogy az átlagemberek tudásszintjét emeljék, ilyen volt Mária Terézia 1777-ben kiadott I. Ratio Educationis néven híressé vált rendelete, majd később 1806-ban szintén királyi hatáskörben törvénybe iktatott II. Ratio Educationis, ebben a korszakban a racionalizmus szelleme jelentős hatást gyakorolt minden területre. A 19. században bő egy emberöltőnyi időnek kellett elteltie, hogy az oktatás újra a középpontba kerüljön, ekkor nyújtotta be Eötvös József a népoktatási törvénytervezetet, amit a király el is fogadott 1868. december 15-én. Ezzel a törvénnyel jelent meg az általános tankötelezettség az országban, bár nem mindenkinek ingyenesen, ahogy azt az 1848-as tervezetben lejegyezték. Kötelezővé tették, hogy a városi elemi iskolákban osztályonként egy pedagógus legyen, míg a falusi intézményekben összesen egy tanító a hat osztályra (Pukánszky-Németh 1996). Habár kötelező volt a népiskola, még így is, 1910-ben a hat éven felüli lakosságnak - Horvátország nélkül - csak a 76,6%-a volt írástudó, tehát 4 501 958 állampolgár analfabéta (Sárközi 1980). A törvény nemzetiségi kérdésekben türelmet biztosított, mert papíron mindenki a saját anyanyelvén tanulhatott az iskolában, bár, ha több szabadságot adott volna, lehet, hogy a trianoni békediktátum után is fontos kérdés maradhatott volna a nemzetiségi oktatás, de nem így történt. 1907-ben pedig kijött a Lex Apponyi törvény, ami kötelezővé tette a magyar nyelvoktatást minden iskolatípusban (Szarka 2007).

Így elérkeztem a szakdolgozatom témájához is, ami a két világháború közti időszakot prezentálja a nemzeti nevelés szempontjából, és ehhez a korabeli szaksajtóban megjelent Néptanítók lapja mutatja be az akkori gondolkodásmódot. A korszak meghatározó mentalitása a revizionizmus jobb- és baloldali politikai nézettől függően, csak a mikéntje és a mértéke tért el egymástól a két oldalon. Ez a mentalitás az oktatásban is számottevő, és az időszak két meghatározó kultuszminisztere Klebelsberg Kunó és Hóman Bálint is ebben látta az iskolai nevelés s egyben az ország jövőjét, amihez megtervezték az eddigi legnagyobb oktatásfejlesztési programot az ország történelmében, amely projekt neve találóan kultúrfölény politika lett. A lényege, hogy nem erővel, hanem szellemi tudással kell visszaszerezni a középhatalmi státuszt Európában. Szakdolgozatomban külön fejezetre bontottam a két

kultuszminiszter működésének időszakát, mert bár a szándék ugyanaz, de a megvalósítás különböző, főleg a háttértámogatottság tekintetében. A diplomamunkám két fő kérdése, hogy;

1. Sikeres volt-e a kultúrfölény-politika az oktatásban a Horthy-korszakban?
2. Hogyan reagált a korabeli szakmai közvélemény?

Ezen két kérdés megválaszolására törekszem a kutatásom során, amihez különböző szakirodalmi forrásokat használok majd, mint a Néptanítók lapja 1920-tól 1940-ig megjelenő számai, amelyek megmutatják a korabeli gondolkodásmódot. A témában jelentős számban jelentek meg kiadott könyvek, van olyan, ami az 1990-es évek előtt jelent meg, ezáltal az adott kor politikája befolyásolta a szemléletmódot, amiben íródott a mű, ezt figyelembe is vettem a használatuknál. Az előbb említett kategóriába tartozik „Sárközy István: Az ellenforradalmi rendszer népiskola-politikája Magyarországon” és „Dr. Simon Gyula: A polgári iskola és a polgári iskolai tanárképzés története” című művek. Nagyban segítette a munkám Mann Miklós műve, ami „Oktatáspolitikusok és koncepciók a két világháború között” címmel jelent meg, és az ugyancsak általa írt „Közoktatási törvények a két világháború közötti korszak pedagógiai sajtójában”. A szakdolgozat megírásánál primer forrás használtam a Néptanítók Lapját, Országos Polgári Iskolai Tanáregyesületi Közlönyt, Magyar Pedagógiát és a Hivatalos Közlönyt.

Már az egyetem elején tudtam, hogy ha eljutok idáig, akkor mindenképpen olyan témát szeretnék, ami történelmi, és a XIX. vagy XX. század eseményeivel foglalkozik. Erre az érdeklődési körre rásegített az első féléves Intézmény- és gyermekkortörténet nevű kurzusom Dr. Albert Gábor előadásával, bár akkor még a témakört pontosan nem gondoltam ki, mert annak a körvonalazódása az ötödik félévben kezdődött. A szakdolgozat témájának pontos meghatározását a konzulensemnek Dr. Belovári Anitának köszönhetem.

2 Történelmi előzmények

A 48'-as forradalom után a kiegyezés elhozta a várva várt nyugodtabb éveket egy ideig. A kiegyezéssel nagyobb esély nyílt arra, hogy több figyelem forduljon az oktatásra. Az Eötvös József féle törvénnyel, amit 1868-ban fogadtak el, ez meg is történt. A törvény értelmében, hattól tizenkétéves korig tankötelezettséget rendeltek el, az igazoltan szegény szülőkkel rendelkező gyermeknek tandíjmentes volt az oktatás, létrejött a hatosztályos elemi iskola, minden városi iskolába kötelező volt egy tanítót tenni osztályonként, falusi iskolákban pedig 1 tanító foglalkozott a tanulókkal az egész intézményben, 20 tanítóképző iskola megalapítását is előírta a törvény. Az egyik jelentős változás, ami történt, hogy törvénybe iktatták a polgári iskolákat, amiből a tanítóképzőkbe, ipari és kereskedelmi iskolákba lehetett jelentkezni, és jobb képzést biztosítottak a tanulónak, mint a népiskola 5-6. osztálya, ide leginkább a tehetősebb középosztály gyermekei jártak. A törvény hatására csökkenni kezdett az analfabetizmus a lakosság körében, számadatokban is láthatóan, 1890-ben 38% volt analfabéta, 1910-ben már 31%-ra csökkent, 1920-ra pedig 13% lett, bár ugye ekkor már csak a csonka Magyarország népességét nézték, ami árnyalja a képet. A huszadik század elején megjelent a Lex Apponyi, ami legtöbb iskolában kötelezővé tette a magyar nyelv-tanítását, habár a nemzetiségi egyházak és a nem magyar etnikumú pártok tiltakoztak a bevezetése ellen. A törvénnyel az állam nagyobb befolyást akart elérni a nemzetiségi intézményekben, ami sajnos a trianoni béketárgyalásokon nem hozta kedvező helyzetbe az országot (Szarka 2007). 1914-ben a Osztrák-Magyar Monarchia trónörököse, Ferenc Ferdinánd meggyilkolásának következményeként július 28-án kitört a világháború, ami négy teljes éven át tartott 1918-ig. Magyarországnak az egyik legsúlyosabb büntetésben lett része a békediktátum által, mivel még az etnikai határokat sem vették figyelembe az új országhatárok kijelölésénél (Romsics 2010).

3 Oktatásügy Trianontól Klebelsberg Kunó utolsó évéig

3.1 Kultuszminiszterek 1922-ig

A tanácsköztársaság bukása után a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium kultuszminisztere Huszár Károly lett 1919. augusztus 15-től. A Katolikus Néppárt tagja, később pedig a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjának elnöke, aminek az eszméit is tovább vitte kultuszminiszterként, majd később miniszterelnökként. Tanítói végzettséget szerzett Szatmárnémetiben. Első beszédében sajnálatát fejezte ki, hogy sok tanító a bolsevista hatalmat támogatta, ezért a legfontosabb projektnek a hazai nevelők becsületének megtisztítását tűzte ki célul. A kormány számára azért volt fontos, mert az ő politikájában jelent meg először a keresztény nemzeti eszme és a nemzetnevelés politikája, de nála még csak a nemzetmentés és az ország újjáépítése szempontjából. A nemzetnevelésről kiadott 1919. szeptemberi körrendeletében hangsúlyozta, hogy a tanítók feladata, hogy az állam részére értékes embereket neveljenek.

1. ábra
Huszár Károly az 1910-es években.
(Forrás: [https://hu.wikipedia.org/wiki/Husz%C3%A1r_K%C3%A1roly_\(politikus\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Husz%C3%A1r_K%C3%A1roly_(politikus)))

A nemzetnevelés gondolata a 18. század végén és 19. század elején jelent meg Magyarországon. Imre Sándor 20. századi művelődéspolitikus úgy értelmezte a nemzetnevelést, hogy „*a faji tudatosságot, az osztálytudatosságot közös nemzeti tudatossággá mélyíti, s a sokféle elemben az együvértartozás és egymásrautaltság érzését helyezte... amely a nemzet keretében folyik és arra hat.*” (Sárközi 1980, 22) Márai Sándor író szerint „*a nemzetnevelés az európai hivatás és szerep magyar lehetőségeinek tudatosítása a nemzet lelkében...*” (Szendi 2002, 43) Számomra legátfogóbb megfogalmazást Bardócz Pál iskolaigazgató adta, szerinte „*A nemzetnevelés magában foglalja a nevelés kérdését a maga teljességében és pedig: az egyéni, a szociális, az etikai stb., valamint a munkára nevelés problémáit a magok egészében, de benne van a nemzeti nevelés is, mert hiszen egyedül csak ezen az alapon oldhatja meg bármelyik nemzet a nevelés egyetemies feladatait.*” (Bardócz 1920, 634)

1919 októberében a Vallás- és Közoktatási Minisztériumban a testi nevelés kérdéskörét tárgyalták át, ami tulajdonképpen a katonai nevelés volt, ezáltal volt lehetősége az államnak a kötelező sorkatonaság betiltása után a lakosság militáns képzésére. Az iskolai nevelést nagyon szigorúan vette, nagy figyelmet fordított a diákoknál a tekintélyelvűsége és az alázatra (Mann 1997).

Huszár Károly miniszterelnöki pozíciót kapott, ezért a kultuszminiszteri pozíciót Haller István vette át, aki 1919. november 24-től 1920. december 16-ig töltötte be ezt a hivatalt. 1880. november 18-án született Mezőpetriben, ami egy Szatmár megyei falu Romániában. Teológiát tanult egy papnevelő intézetben, később pedig jogot és filozófiát hallgatott. Az új kultuszminiszter kommunikációjában megmutatkoztak a későbbi kultúrfölény politika első jelei: *„mi értékes faj vagyunk, amelynek létezése és boldogulása az egész világnak érdeke... mindent el kell követnünk, s minden áldozatot meg kell hoznunk, hogy azt a kultúrfölényt, melyben a hódítókkal szemben vagyunk, feltétlenül megtartsuk”*. (Mann 1997, 15-16) A Néptanítók Lapjának 1920-as évi első lapja is foglalkozik a nemzetneveléssel, ahol

2. ábra

Haller István az 1920-as években.

(Forrás:

https://azonnali.hu/cikk/20200926_szaz-eves-a-nulladik-zsidotorveny-a-numerus-clausus)

szót ejtenek arról, hogy a nemzeti nevelés legelső helyére a vallásos nevelést helyezzük, amiből majd kialakul a keresztény honszeretet. A cikk megjegyzi, hogy a tanítást imával kezdjük és fejezzük is be, aztán biztatja a pedagógusokat arra, hogy a tanulókkal nemzeti dalokat énekeljenek, azonfelül tartsák becsben a nemzeti kincseket (Gr. Festetics 1919). Haller István is ezt az ideológiát követte, amit a folyóirat ezen számában a szerző is közölt. Áprilisi beszédében elsősorban azt emelte ki, hogy az országnak kijár az igazságos béke, és remélte, hogy ez meg is fog történni a béketárgyaláson. Beszéde további részében pedig rátért a kulturális szint-emelésére, amivel ki tud tűnni majd a magyar nép a térségben, és fel is rótt a dualista korszaknak, hogy nem biztosította eddig az műveltségi színvonalat, ami ehhez szükséges. Három hibát hozott fel, ami szerinte az oktatás fő gondja volt:

1. Nem fordítottak elég gondot a nemzeti öntudat kifejlesztésére.
2. Az iskola nem került közel az élethez.
3. Nem figyeltek oda, hogy testben is egészséges generációt képezzen.

Az új rendszerben erre a három pontra szeretne volna a legnagyobb figyelmet fordítani, de kihangsúlyozta, hogy a jelenlegi helyzetben a reformokat nehezen tudja megvalósítani, mivel a fegyelmi ügyek özönével állnak szemben, és még a megszállt területekről menekülő tanárok és tanítók elhelyezésének felelőssége is rá hárul (Mann 1997).

A Néptanítók Lapjában Bardócz Pál székesfehérvári iskolaigazgató is a nemzetnevelésről és a nemzeti nevelésről szóló cikket írt, amivel Haller István első pontját erősíti meg. Véleménye szerint a család és a szociális közeg mellett a legnagyobb felelősség a pedagógus társadalomra hárul, amit ő így fogalmazott meg *„a teremtő munka nagy részének megoldása a nemzetnevelők feladata lesz. A legnehezebb és a legnemesebb feladat, ami valaha tanítóságnak osztályos részül juthatott.”* (Bardócz 1920, 635) A nemzetnevelésnek több pontja van, mint a szociális, egyéni, kulturális, erkölcsnevelés stb., de megítélése szerint a legrelevánsabb pontja a nemzeti nevelés, amire most a magyar nemzetnek égető szüksége van. Nemzeti nevelés minden tanórán megjelenhet valamiféleképpen, mint például versszavalás, történelem és éneklés. Kiemelte, hogy a nemzet csak akkor lehet erős, ha a nevelés kérdéskörében is hazafiságot adunk át a következő generációk számára, erre példa Amerika. Álláspontja szerint meg kell teremteni a nemzeti hőseink (október 6.), nemzeti zászlónk (március 15.) és a szent korona ünnepét (június 30.) is. Az ünnepekkel párhuzamosan erősíteni kell a nemzeti jellemvonásokat, mint például: a bátorság, szabadságszeretet, józan ész, igazságszeretet, ellenben a destruktív tevékenységeket büntetni kell, ilyenek a széthúzás és a közöny is.

Haller István az 1920. évi XXV. törvénycíkket is támogatta, amit másnéven numerus claususnak hívtak. A törvény meghatározta, hogy egy nemzetiségből vagy népcsoportból a társadalomban betöltött arányának megfelelő arányú hallgatót kötelező volt felvenni a felsőoktatásba (Csernus 2013). Ez a törvény ágyazott meg az elkövetkezendő évek sovinizmusának, a magyar politikában, ami legfőképp a zsidóságot érintette, bár a törvényt 1928-ban eltörölték (Romsics 2010).

Későbbi nyilatkozataiban a regnáló kultuszminiszter szót ejtett még az egyetemek decentralizálásáról is, mert jelentősen Budapest centrikusság volt érzékelhető ezen a területen is. Az 1920/21-es tanévtől a tanítóképzést is átszervezte, amit már a pedagógiai szaklapok és az iskolák is célszerűnek tartottak, mivel nem kerültek ki minőségi tanítók az iskolákból. A módosításnak köszönhetően a tanképző négy év helyett hat évig tartott, ezt két évvel később öt évre csökkentették (Mann 1997). Ebben az évben alakult meg az ideológiának megfelelően a

Magyarországi Katolikus Tanítóegyesületek Országos Szövetsége, aminek a hivatalos sajtója a Nemzetnevelés, ami találó elnevezés az uralkodó eszmékhez (Mészáros 1996).

Haller Istvánt Vass József követte a kultuszminiszteri pozícióban, amit 1920. decemberétől 1922. júniusáig töltött be. Vass József Sárváron született 1877. április 25-én. Főiskolai tanulmányait Rómában végezte és doktorátust szerzett filozófiából és teológiából, ami által később teológiatanár lett.

3. ábra
Vass József kultuszminiszter
(Forrás: [https://hu.wikipedia.org/wiki/Vass_J%C3%B3zsef_\(politikus\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Vass_J%C3%B3zsef_(politikus)))

Politikai elképzeléseiben követte elődeit, ami elsőként az egyetemek decentralizálásában mutatkozott meg, mivel a két menekült egyetemet a pozsonyit és a kolozsvárit Szegedre és Pécsre költöztette és kijelentette, hogy a revíziós gondolatokat csak békésen, a kultúránk fejlesztésével tudjuk megtenni. A nemzet megóvása érdekében a Hivatalos Közlönyben a pedagógusokhoz szólt „...az összes iskolák tanítói és tanári testületét ezúttal is felhívom arra, hogy az ifjúság és a lakosság hazafias érzésének ápolását, jellemének fejlesztését, erkölcsének javítását legelső kötelességének tartsa. Ha valamikor, most kell a tanítónak igazán a nép tanítójának, felvilágosítójának, példaadójának lenni.” (Vass 1921)

1921-ben benyújtották a testnevelési törvénycsomagot, amit 1921.07.15-én fogadott el az országgyűlés. A törvény kötelezővé tette a 12 és 21 éves korosztály számára a levente mozgalomban való részvételt, amivel egy kiskaput nyitott az ország vezetése magának, mivel a hadsereget 35 ezer főben maximalizálták a győztes nagyhatalmak a trianoni békediktátumban 1920-ban. Az ország számára azért volt kiskapu a törvény, mivel így képezhette a lakosságot a különböző katonai képességek és készségek megszerzésére úgy, hogy nem ütközik szembe a trianoni békediktátumban meghatározott pontokkal (Romsics 2010). A törvény az összes iskolatípusban kötelezővé tette a testnevelésórákat mindkét nem számára (Mann 1997).

Az 1921: 30. törvénycikkely megerősíti az 1868. évi törvényt, miszerint a gyerekeknek tankötelezettséget ír elő a hatodik életévétől. Ez a törvénycikk annyiban módosítja a régit, hogy pénzbüntetést ró ki azokra a szülőkre, akiknek a gyermekei nem járnak be az iskolába. A jogszabály kimondja, hogy azt a gyermeket, akit a szülei nem íratnak be az iskolába, az illetékes iskolai hatóság írja be, ennek köszönhetően csökkent a beiskolázatlan gyermekek száma (Sárközi 1980). A kultuszminiszter reformelképzelései közé tartozik a reálgymnáziumok kialakítása is, amik abban tértek el a gimnáziumtól, hogy a latin nyelv mellett egy élő idegen

nyelvet kellett tanulniuk a diákoknak és a reál tantárgyakra is több óraszámot biztosított, mint a vetélytárs iskola (Mann 1997).

Összegezve a három kultuszminiszter mindegyike bevezetett kisebb nagyobb változásokat a hivatalban töltött idejükhöz mérten, bár a relevánsabb „fejlesztések” és törvények inkább az utóbbi két kultuszminiszterhez voltak köthetőek. Haller István mindenképpen amiatt maradt emlékezetesebb a köztudat számára, mert akkor volt kultuszminiszter, amikor bevezették a numerus clausust a felső oktatásban. Vass Józsefnek ezzel ellentétben sokkal progresszívebb tevékenységeket köszönhetünk hivatali korszakából úgy, mint a két egyetem megmentése, a tankötelezettség megváltoztatása és a reálgimnáziumok terve.

3.2 Klebelsberg reformmunkái

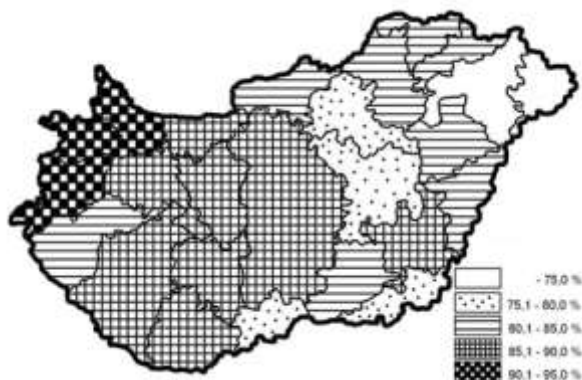
Klebelsberg Kunó 1875-ben született Magyarpécskán, amely a romániai Arad megyében található. Egyetemi tanulmányait Budapesten, Berlinben, Münchenben és Párizsban végezte el joghallgatóként. 1921-től a Bethlen kormány belügyminisztere, később kultuszminisztere (Mann 1997).

A Néptanítók Lapjának 1922-ben kiadott 30-31. számában közzétették a miniszter nyilatkozatát, melyben szót ejtett a kultúrfölénységről, amellyel Magyarország rendelkezik a szomszédos országokkal szemben. A közlemény az oktatás mellett kitér a Magyar Tudományos Akadémia állami támogatására, a Nemzeti Színház és az Országos Levéltár reformjaira. Az oktatás átdolgozásában olyan célokat tűzött ki a kormány elé, mint a középiskolai rendszer megújítása a reálgimnáziumok által, ami már Vass Józsefnek is az elképzelése volt, vagy a gazdasági szakiskolák kiépítése, amely az akkori agráriumra épült országnak jelentős előrelépést biztosított volna a mezőgazdaságban (Klebelsberg 1922).

Dr. Benisch Arthur 1924-ben írt „Elemi népoktatásunk kultúrpolitikai problémái.” című cikkében élesen kritizálta a magyar oktatáspolitikát, amely szerinte nem tett elegendő lépést az ország közepének az iskoláztatásáért, és inkább a jelenleg már elcsatolt országrészekre épített iskolalapokat. Súlyos hibának tartja az eddigi kultuszminiszterek be nem tartott jelszavait, de reméli, hogy Klebelsberg jó irányba fogja elvinni a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumot, és üdvözli a döntését, hogy iskolaépítési programot tervez az iskolahálózat hiányos részeire. Írásában kiemeli a Dunántúl néhány települését, Szabolcs és Szatmár vármegyéik magas analfabéta arányát az országos átlaghoz viszonyítva, aminek az egyik oka az állami elemi iskolák hiánya ezen térségekben. Véleménye szerint nem elég csak

4. ábra
Klebelsberg Kunó gróf az XX. század elején. (Forrás: https://hu.wikipedia.org/wiki/Klebelsberg_Kunó)

5. ábra
Az írni és olvasni tudók aránya Magyarországon vármegyei felbontásban 1920-ban. (Forrás: http://www.mtafki.hu/konyvtar/kiadv/FE2008/FE20083-4_435-449.pdf)

tantermeket létesíteni az adott területeken, mert azok felszereltsége nem közelíti meg egy iskola szintjét. Úgy véli, elsősorban a nagyobb népsűrűségű területekre koncentrálna, és a 20 családnál kisebb tanyai településeket sorsukra hagyná addig, amíg az előbbi meg nem oldják. További feladatnak tekinti az intézmények zsúfoltságának elhárítását, amit állami segéllyel és a menekült tanítók elhelyezésével oldana meg. A cikk negatív hangvételű marad végig, mindazonáltal a végén bizakodik, hogy változás állhat be a jövőben (Dr. Benisch 1924).

1924-ben megtörtént az évek óta előkészített középiskolai reform, amellyel az új reálgimnázium is elindult, mindazonáltal a gimnáziumot és a reáliskolát is megtartja. A törvény egyik jelentős változása, hogy jelentős mértékben csökkenti a humanisztikus gimnáziumok számát a reálgimnáziumok javára. A 120 középiskolából 14-et megszüntettek, 15 iskolát reáliskolává tettek, 20 humángimnáziumot hagytak meg és 71 iskolát reálgimnáziummá alakítottak át. Az új iskolatípus elveti a görög- és a latin nyelvet és több időt fordít a természettudományos tantárgyakra, sőt megjelenik egy modern tantárgy, a kémia. A reálgimnázium a latin helyett egy másik élő nyelvet helyez a tanmenetbe, amivel a német mellett megjelenik az egy ideig egyeduralkodó francia, az angol és az olasz is. Az új nyelveknél azonban problémába ütköznek az által, hogy nincsen elegendő nyelvtanár, bár Franciaország és Olaszország is felajánlott 3-3 idegen nyelvet oktató pedagógust. Szintén újítként megjelenik, hogy egységessé teszi a középiskolák érettségijét, ezért nem számít, hogy melyik iskolatípusban végeznek a tanulók, ugyanúgy jelentkezhetnek akármelyik egyetemre, nem érheti őket hátrány ezen szempontok alapján. A törvényjavaslat után már nemcsak a humanisztikus gimnáziumban végzett tanulók jelentkezhetek egyetemi továbbtanulásra, hanem a reáliskola és a reálgimnázium tanulói is. Az Országos Református Tanáregyesület rávilágított néhány nagyobb hibára, ami megmaradt a reform után is, mint az elemi és a középiskola között jelentős különbség, amit nem tudtak megoldani ebben a rendszerben. Hasonló problémának tekintették a magas óraszámokat, mindazonáltal a legjelentősebb gond az osztálylétszám, amely 60 főben írta le egy osztály legfelsőbb létszámát, ezzel szemben egy olasz vagy német középiskolában maximum 40, miközben egy hollandban még kevesebb, mindössze 24 tanuló járhatott (Mann 1997).

Klebelsberg Kunó gróf az 1925-ös Néptanítók Lapjában írta le véleményét a jelenlegi helyzettel kapcsolatban. Csalódottan vette tudomásul, miszerint az 1968-as Eötvös törvény óta már eltelt több, mint 50 év, ennek ellenére a 8 millió hat éven felüli lakosból kerekén 1 millió analfabéta. Álláspontja szerint a szülők lazasága az egyik indok, hogy a gyerekek nem tanultak meg írni és olvasni, bár tudja, hogy a szülőknek nem mindig volt lehetőségük iskolába járattatni

a gyerekeket, mert az túl messze volt a lakhelyüktől. Ebből a szempontból hasonlóan vélekedett egy évvel korábban Dr. Benisch is, miszerint az általános tankötelezettség nem mindig teljesíthető. Megérti, hogy a népiskola 5. és 6. osztályában a gyerekeket időnként nem küldték iskolába, mivel a szegényebb családoknak szüksége volt rájuk otthon, a mezei-, a műhelyi- és a házimunkában, bár ez az olvasás- és íráskészséget már nem érinti, mert ezek elsajátítása az alsóbb osztályokban történik. Hangsúlyozta, hogy az elmúlt három évben, amióta kultuszminiszter 1200-nál is több tanítói állást hoztak létre, viszont kiemelte: *„De most már új építkezések nélkül tovább menni nem tudtunk volna. Új lendületet ad munkánkknak most az a kétmillió aranykorona, amely a kultusztárca 1925-1926. évi költségvetésében elemi iskolák építésére be van állítva”*. (Klebelsberg 1925.07, 2) Habár a kultuszminisztérium kap támogatást új iskolák létesítésére, Klebelsberg ezenfelül a helyi érdekeltségeket is kéri, hogy ők is vegyék ki a részüket a telek megszerzéséből és az írás- és kézinapszám kiállításából (Klebelsberg 1925.07.).

1925-ben megjelent az új népiskolai tanterv, ami az 1905-ös tantervet váltja fel, erről Quint József ír a Magyar Pedagógia című folyóiratban. A nemzetnevelést új alapokra helyezi azzal, hogy minden tantárgyban megjelenik valamilyen módon a nemzeti nevelés, és a magyar nyelvet teszi az oktatás alapjává az eddigi német és latin helyett. Az 1905-ös tantervnél még az Osztrák-Magyar Monarchia része volt az ország, és a magyart a monarchiában a népesség kevesebb, mint 20%-a beszélte, de még a Magyar Királyság területén is csak 48% volt a magyarul beszélők aránya, ezért volt jelentős a két nyelv befolyása a tananyagokban (Csüllög 2021). 1920-ban kialakult új határokkal az ország nemzetállam lett, mivel a magyarul beszélők aránya nagyjából 90% lett. A történelmet 5. és 6. osztályokban tanítaná az újkor történelmével, amivel hazafias érzéseket akar ébreszteni a tanulóknak, a földrajz tantárgynál pedig Magyarország centrikusságot vezet be, és a külföldi országokkal olyan viszonylatban foglalkozik csak, ha azokkal valamilyen kapcsolatban állunk. Az új tanterv pontosan meghatározza a népiskolának a kötelességét, ami abban áll, hogy *„A népiskola neveljen a hazának vallásos, erkölcsös, értelmes és tudatosan hazafias polgárokat, akik a műveltség alapelemeit bírják és gyakorlatilag értékesíteni tudják.”* (Quint 1925, 153) Azonban kimondja, hogy ez nem egyedül az iskola feladata, hanem a szülőké is. Az író szerint az új koncepcióban a következtetés, a gondolkodás, a megfigyelés, a szemléltetés és az ítélet lettek a fő szempontok egy tantárgynak a tanításánál. Véleménye szerint bár a tantervnek vannak hibái, mégis úgy gondolja, hogy ha a tanítók megfelelően elsajátítják a benne leírtakat, akkor az oktatásunk szintet léphet (Quint 1925).

1925. év végén Klebelsberg a berlini egyetemen tartott egy előadást, amin ismertette a tervezett vagy már megvalósult reformmunkákat a jelenlévők előtt, erről az eseményről a Néptanítók Lapja 41-42. számának több oldalán keresztül is tájékoztat. A kultuszminiszter beszéde elején köszönetet mondott a meghívásért, és kiemelte a német kultúra jelentőségét a világban, amelynek sokat köszöhetünk mi, magyarok. Beszédében kitért a centralizálás és decentralizálás témakörére, ahol szót ejtett arról, hogy míg Királyi Magyarország volt, addig jelentős egyetemek voltak az ország több részén, de később Budapest centrikus lett az ország. Hozzátette, hogy az áttelepített egyetemekkel próbálták a decentralizálást megoldani. Véleménye szerint a kultúrpolitikában Magyarországon állandóságra van szükség, de ezt nehéz elérni parlamentális rendszerben, ahol az ideológiák állandóan válthatják egymást. Szükségesnek látja az állandósulást már csak a jövő miatt is, mivel egy tanuló, aki főiskolát is végez 16-17 évig is látogathatja az iskolákat, és nem lenne neki jól, ha állandóan változnának a tantervek és a követelmények. Bár a reformok mellett szónokol ő is, de azoknak gondosan átgondoltnak kell lenniük, nem szabad megengedni magunknak, hogy pár év sikertelenség után töröljünk egy reformot, mintha mi sem történt volna. A kultúrpolitikai törekvésünk fő pontja a nemzeti álláspont, amit teljesen függetleníteni kell a politikától. Fontosnak tartja ugyanakkor, hogy az egyetemeknek és az egyházaknak autonómiája legyen az oktatásban a német mintát követve. Beszéde további részében az iskolák átalakítását taglalja, mint a középiskolai, és a jövőbeni leányiskolák és a népiskolák reformja. A tervek szerint a népiskolákat nyolc évre emelnék a jelenlegi négy és hat osztályról. Expozéja legvégét a magyar szellemi kultúra fejsúlyával zárja, ahol kiemeli, hogy meg kell védeni és átadni az utódoknak Petőfi Sándor, Jókai Mór és Liszt Ferenc emlékét (Klebelsberg 1925.09.).

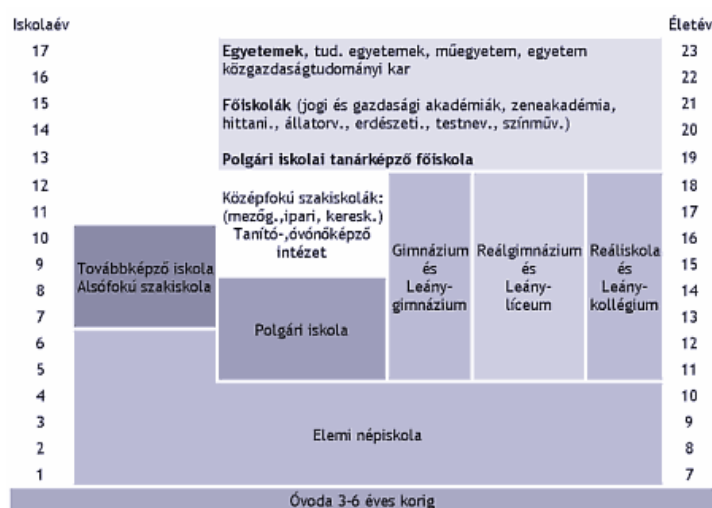
A kultuszminiszter 1926-ban a Néptanítók Lapjának a felkérésére kinyilvánította a véleményét a nyolcosztályos népiskola elképzeléseiről. Erről már a berlini beszédében is adott tájékoztatást, és az évek során többször is kiállt az ügy mellett. A közleménye kezdetében kihangsúlyozza, miszerint az országban sok pedagógus szakember ítélkezik a munkája felett, mindazonáltal nem veszik számításba a realitásokat, hogy az országban még mindig 1 millió az írni és olvasni nem tudó népesség a 6 éven felüliek között. Kifejti, hogy nem tud nagyobb szintű fejlesztéseket végrehajtani a pedagógiai elképzelésekben, amikor még a minimumot sem tudják elérni azzal, hogy csökkentsék az iskolázatlanságot olyan területeken, mint az Alföld, ahol nagyon kevés a népiskola. Véleménye szerint ezek a személyek nincsenek képben a realitásokkal olyankor, amikor azt mondják, hogy egy iskola felépítésére az adott hitközség vagy községek a legcsekélyebb adót is csak nehezen tudják befizetni, nemhogy a nagyobb

beruházásokat finanszírozni. Legfontosabb célnak azt tartja, hogy ne beszéddel és különböző frázisokkal álljunk elő, mert az nem segít az általános iskolakötelezettségen - ami szó szerinte önámítás, mert jelenleg nem lehet betartani az iskolakötelezettséget mindenhol - hanem téglával és malterrel segítsük elérni a célokat, amellyel az iskolaépítésre utal. Beszédében rátért egy másik jelentős problémára, miszerint az embereket meg kell győzni arról, hogy az írni, olvasni és számolni tudás nem elegendő szint, ennél több kell, és emelni kell az általános műveltségi szintet. Néhány ember úgy gondolja, hogy káros az ennél nagyobb műveltségi szint, ilyen kijelentésekkel főleg a vidéki útjain találkozunk. Klebelsberg kijelentette, hogy ezt az elterjedt felfogást meg kell változtatni, és be kell vezetni a nyolcosztályos népiskolákat, mivel Ausztria már a háború után, majd Németország is bevezette ezt az iskolatípust, amely a modern oktatásban az általános iskola. Ha nem vezetik be a nyolcosztályos népiskolát, akkor fennáll a veszélye, hogy a kitűzött cél, vagyis a kultúrfölény-politika nem fog megvalósulni, mert a magyar munkások szintje messze alatta fog maradni ezen országokéval szemben. Ezzel rávilágított arra, hogy ez a kérdés nemcsak kultúrpolitikai, hanem közgazdasági kérdés is. Ennek a témának a végén, szót emel a mellett, hogy nem elég írni és olvasni, hanem rendelkezni kell megfelelő gondolkodási és ítélőképességgel, mert az alacsony végzettséggel nem lehet helytálló véleményt formálni politikai, nemzeti és életszükségleti kérdésekről. Kimondta, hogy Magyarország a demagógia klasszikus talaja, amit nem lehet rendőri eszközökkel levern, erre csak egy módszer van, amit úgy hívnak, hogy kultúra. Beszédében volt egy nagyon igaz mondat, ami véleményem szerint ide illik a legjobban: *"Csak az olyan nemzetnek a tömegei dönthetnek öntudatosan sorsukról, amelyeknek megvan ehhez az intelligenciájuk."* (Klebelsberg 1926.04.)

Ugyanebben az évben vitatták meg a parlamentben a mezőgazdasági dolgozók érdekeit szolgáló népiskolai törvényjavaslatot. Ezt a törvényt el is fogadták ebben az esztendőben, ami az 1926. évi VII. törvénycikk lett. A törvény, ami Klebelsberg kultuszminiszterségének az egyik legemlékezetesebb mozzanata lett. A jogszabály előírta 5000 tanterem és tanítói lakás építését, amelyek jelentősen javítottak a magyar népoktatás helyzetén. A népiskolai törekvés mellett népkönyvtárak is létrejöttek, és olyan vívmányok kerültek vidéki településekre, mint vetítógépek, rádiók és filmek, amelyek mind emelhették a helyi lakosság műveltségi színvonalát (Mann 1997, 44).

Ezek a reformok nem mindenhol nyerték el mindenki szimpátiáját, itt legfőképp a nyolcosztályos népiskolára gondolok. A polgári iskolák tanárai kétségüket fejezték ki ennek a reformnak a szükségességéről. Itt szeretnék kitérni a polgári iskola rövidebb bemutatására is. A polgári iskolákat hivatalosan az 1868. XXXVIII. törvénycikkkel fogták össze, bár már az előtt is voltak ilyen iskolák az országban. Az iskolatípus a városi polgárságot célozta meg, a legtöbb ilyen iskola a városokban volt található. Célját így fogalmazza meg az 1879-es tanterv: „*a polgári iskola célja a közéletre tartozó olyan általános műveltség nyújtása, amelyre a tudományos pályákra nem törekvő minden jobb módú magyar állampolgárnak szüksége van.*” (Dr.Simon 1979, 25) Az előbbi megfogalmazásból is látszik, hogy nem a vidéki parasztság volt az iskola fő célpontja, mert ők nem tudták volna megfizetni az oktatást. Az iskolába az elemi iskola 4. osztálya után lehetett

jelentkezni, és ipari, kereskedelmi, mezőgazdasági, óvónői vagy tanítói szakképzettségű képzésben lehetett az itt szerzett végzettséggel továbbtanulni. Az polgári iskola a magyar oktatásban 1948-ban szűnt meg végleg, akkor ment ki az utolsó nyolcadik osztály. (i.m.) A polgári iskolai tanárság azért ellenezte a népiskola újítását, mert az iskolájuk megszüntetésétől tartottak. Ebben az időben tervezték a népiskolák a

6. ábra

A magyar iskolák rendszere 1928-ban. (Forrás: <http://magyar-irodalom.elte.hu/nevelestortenet/11.01.html>)

megnövelését nyolc osztályra, ami még inkább növelte a polgárikban tanító tanárok aggályait. Az Országos Polgári Iskolai Tanáregyesületi Közlöny 1928-as évi számában kiemelik, hogy szerintük a népiskolának nincs meg az a felszereltségű háttere, hogy nyolcosztályos iskolává váljék, ami ellenben a polgári iskolákban megtalálható. Bár támogatják a népiskola bővítését és a kultúrfölény-politikát, de alapvető hiányosságokat emelnek ki a népiskola jelenlegi 5-6. osztályával szemben, minthogy néhány intézményben, csak délutáni tanórák vannak, és azoknak a minőségi is megkérdőjelezhető (Havas 1928). Ugyanezen számban egy másik cikk teljes mértékben kiáll a népiskola fejlődése mellett, sőt szót emel a mellett, hogy ezzel a reformmal szembe menni nem ildomos, mivel ez nemzeti és kulturális érdeke az országnak. A cikk írója kiemeli, hogy szerintem nem összehasonlítható a két iskolatípus, mert míg a polgári iskola inkább egy középiskolához van közelebb, és a szakképzésre készít fel, addig a népiskola

általános műveltséget kíván adni. Bizakodásra ad okot, hogy a polgári iskola tanárképzését most emelték 4 évfolyamúvá, és az ott végzett tanárokat szerinte nem küldenék a népiskola felső osztályaiba. Felhívja a figyelmet arra is, hogy míg az elemi iskolában a tanítók minden tárgyat tanítanak, mint egy polihisztor, addig egy polgári iskolában ez nem így működik. Végül újból kiemeli, hogy míg a tőlük a gyerekek szakiskolába mehetnek tovább, addig a népiskola csak arra jó, hogy *„elemi iskolára igen szép feladat hárul a legszerényebb igényű néposztály gyermekeinek nevelése és oktatása terén, akikből így derekabb munkások, alkalmazottak, napszámosok stb. lehetnek.”* (Sz.n. 1928)

Klebelsberg egy 1928-as felszólalásban újból előhozta a revíziót, amit csak a kultúránknak az erősítésével érhetünk el, mert nem bízhatunk abban, hogy a Népszövetség majd valamely fórumon olyan határozásra jut, ami Magyarország számára kedvező. Véleménye szerint, csak az európai közvélemény változása tudja segíteni a revíziós politikát. Úgy gondolja, a kultúrpolitika lényege, hogy az államnak át kell vennie egy ideig a magyar kultúra fenntartását és támogatását, ameddig a társadalom nem tudja ezt a terhet átvenni magára (Klebelsberg 1928.02.).

1929-ban a részvényt piacon recesszió történt, amely gazdasági világválságot okozott, ennek ellenére az 1929/30-as tanévben néhány településen elindultak a nyolcosztályos elemi népiskolák. Ebben a tanévben 59 intézményben indult el a hetedik évfolyam, amelyek közül 25-ben a nyolcadik évfolyam tanulmányai is megnyíltak. A hetedik osztályba 1424 tanuló jelentkezett, nyolcadikba pedig 452 tanuló hallgatta le az órákat. Az 59 intézményből a képzés az év végére megszűnt 15-ben, ezekből 8 volt állami és 7 felekezeti. Az egyik megszűnt képzés Kaposváron volt, egy ma is létező intézményben, amely jelenleg a Kaposvári Kodály Zoltán Központi Általános Iskola nevet viseli. (Sz.n. é.n.) A következő tanévben 6 állami és további 2 társulati intézmény indította el a hetedik és nyolcadik osztályt. Ebben a tanévben 1226 hetedikes és 723 nyolcadikos kezdte meg a tanévet. A szerző kiemeli, hogy a gond a válság, ami miatt az eddig is szegény családok már végképp nem tudják nélkülözni a tizenéves gyermeket a munkából, bár az ipari városokban a jelentkezők nagyon becsülik a népiskolai kezdeményezést (Dr.Benisch 1931.02.).

Klebelsberg 1931-ben váltották le a kultuszminiszteri pozíciójáról, miután Bethlen István benyújtotta a lemondását a miniszterelnöki pozícióról. Egy betegség következtében szívrohamot kapott, ami a halálát is okozta 1932. október 11-én Budapesten (Tarján é.n.). A kultuszminiszteri tisztségben Hóman Bálint előtt két politikus vezette a minisztériumot, először

Ernszt Sándor, és őt követte Karafiáth Jenő. A két politikus nem sokáig volt a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium vezető politikusa. Ernszt Sándor katolikus főpapként 1931. augusztus 24. és december 16. között volt a kultuszminiszter, míg Karafiáth Jenő 1931. december 16-tól 1932. október 1-ig volt oktatásügyi miniszter. Karafiáth minisztersége alatt jelentős megvonásokon esett át a kultusztárca költségvetése. A költségvetési hiányt a kultuszminisztérium az egyetemek és középiskolák támogatásánál fogták vissza. A miniszter nem engedélyezte az új iskolák építését, de még a régi iskolák felújítását is elhalasztották. Tankönyvváltoztatásokat betiltották, ezáltal 5 évig csakis ugyanazokat a tankönyveket használhatták az iskolákban tanulók. A recesszió miatt a

7. ábra Karafiáth Jenő kultuszminiszter. (Forrás: https://hu.wikipedia.org/wiki/Karafi%C3%A1th_Jen%C5%91)

tanoncképzés nehéz helyzetbe került, mivel az iparosoknál 17%-kal, a kereskedőknél pedig 18%-kal kevesebb tanonc jelentkezett. Az értelmiségi munkanélküliség is megnövekedett, ez hatással volt a pedagógusokra is. A kultuszminiszter egy rendeletben adott ki, amelyben előírta a gyorsírás oktatását a középiskola negyedik és ötödik osztályaiban heti két órában mindkét évfolyamon. Olyan anyagilag megoldható változtatásokat vezetett be, hogy a pedagógusok figyeljenek a gyerekek egészségére, ezért többet tartózkodjanak a friss levegőn, az udvaron. A két kultuszminiszter a jelenlegi helyzetben nem tudott sokat hozzátenni az oktatás fejlődéséhez, ami a válság miatt érthető is. A Gömbös-kormány egy új kultuszminisztert nevez ki a minisztérium élére, Hóman Bálint professzort (Mann 1997, 74-78).

3.3 Kultúrfölény-politika eredményei az országban

Klebelsberg Kunó 1922 és 1931 között volt Magyarország kultuszminisztere, ez idő alatt elévülhetetlen érdemeket szerzett az oktatásban. Jelentős eredmények fűződnek a nevéhez, mint a pozsonyi és kolozsvári egyetemek Magyarországra költöztetése, és a meglévő egyetemek megújítása. Szent-Györgyi Albert is az ő munkásságának köszönhetően jött vissza a Szegedi Tudományegyetemre oktatni a 20'-as években. Klebelsberg vezette be az új középiskolai reformot, ami létrehozta a reálgimnáziumot, ahol élő idegen nyelveket tanulhattak a diákok, és egy XX. századi tárggyal is megismerkedhettek, ami a kémia. 1925-ben bevezették az új tantervet az elemi iskolában, ami a nemzetnevelésre irányította a legnagyobb figyelmet az összes tantárgyban. Reformokat tudott végrehajtani a polgári iskolákban és a leányiskolákban, de hasonlóan újításokat vezetett be a tanárképzésben és a tanítóképzésben. Két jelentős vállalása volt a magyar nemzet felemelése céljából, amelyeket igyekezett megoldani a miniszterségének idején. Az egyik a vidéki iskolázatlanság megoldása, amire az állami költségvetés 10 százalékának egy részét használta fel, ezzel az alföldi iskolázatlan területekre is népiskolákat tudott helyezni, ezáltal az általános műveltséget, mint az írni, olvasni és számolni tudás készségét el tudták sajátítani a térségben élők. A másik vállalása a népiskolai oktatásnak a hetedik és nyolcadik évfolyamának elindítása volt, bár nála még csak pár iskola próbálta meg az 1929/1930-as tanévben, de ez is előrelépés volt az eddig hatosztályos népiskolának. Ezekkel a döntésekkel elősegítette az általános iskolakötelezettséget az országban, amit már az 1868-as törvényben is leírtak, de addig egyáltalán nem adatott meg az ország egy jelentős részének, hogy általános műveltséghez jusson. Arról, hogy mennyire jelentős politikus volt az is tanúskodik, hogy a jelenkorban is róla neveztek el néhány jelentős intézményt, mint a Klebelsberg-díj, a Klebelsberg-ösztöndíj vagy a Szegedi Tudományegyetem könyvtárát, ami a Szegedi Tudományegyetem Klebelsberg Kunó Könyvtár nevet viseli.

4 Oktatás a fasizmus árnyékában, Hóman Bálint, mint kultuszminiszter

4.1 Hóman Bálint nemzetnevelése

Karafiáth Jenőt 1932. október elsejétől Hóman Bálint váltotta a kultuszminiszteri tisztségben. Hóman Bálint 1885. december 29-én született Budapesten. Művelt családba született, mivel édesapja Hóman Ottó egyetemi professzor, míg édesanyja Darányi Borbála, Darányi Ignác földművelésügyi miniszter testvére. A budapesti székhelyű Pázmány Péter Tudományegyetemre hallgatója volt, és 23 éves korában ott is doktorált. 1923-ban a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatója lett, mindössze 38 évesen. Kilenc évet volt a múzeum igazgatója, ami idő alatt 1919-ben megkapta az akadémiai tagságot (Magyar Nemzeti Múzeum honlapja é.n.).

8. ábra
Hóman Bálint portré. (Forrás: https://hu.wikipedia.org/wiki/H%C3%B3man_B%C3%A1lint)

1933. május 4-én Klebelsberg Kunóról tartott emlékbeszédet Hóman Bálint. Beszédében méltatta a nemrég elhunyt volt kultuszminisztert, aki a közel tíz éves tevékenységében jelentősen javított a magyar kulturális állapotokon, amely a trianoni időszak után maradt a magyar társadalomra. Jelentős reformokat hozott létre a közéletben, amelyekkel a magyar nemzetnek esélyt adott a műveltségi szintje emelkedéséhez. Véleménye szerint Klebelsberg a kultusztárcát az új idők honvédelmi tárcájává tette, saját magát pedig a szellemi hadsereg vezetőjévé. A nagy munkamorálja és elmélkedései közben, amellyel a magyar nemzetet akarta visszaemelni a nagy nemzetek közé, átlépte a valóságban megoldható tevékenységek határát. Ezek a határok egy jobb helyzetben lévő országban lehetségesek lettek volna, de így az országválság után nincs esély a megvalósításokra (Hóman 1933, 247). Bár Mann Miklós szerint Hóman kritikusan állt a húszas évek oktatáspolitikájához, és ennek a bizonyításához ki is emelt egy részletet az emlékbeszédből, miszerint „*Lehet, hogy Klebelsberg alkotásainak egyike-másik a mai viszonyainkhoz mérve valóban korainak vagy túlméretezettnek fog bizonyulni. Lehet, hogy egyiknek vagy másiknak fenntartásáról, avagy egyenletes továbbfejlesztéséről más magasabb állami érdek szempontjából le kell mondanunk.*” (Mann 1997, 81.) Szerintem ekkor még egyáltalán nem kritizálta Hóman Klebelsberg munkáját, hanem pont, hogy megvédte, mert ez csak egy kiragadott szövegrészlet volt, amely eltér a kontextustól. Hóman az emlékbeszéde egy részében pont azt fejtegeti, hogy az egyszerű emberek a kritikusai

voltak, de ők nem érthetik meg, hogy mindent a magyar nemzet fejlődése érdekében csinált. Sőt, annyira nem kritizálta, hogy a következő mondatával kiemelte a kultuszminiszter, hogy senkinek nincsen joga a politikája rosszindulatú bíralatára (Hóman 1933, 248).

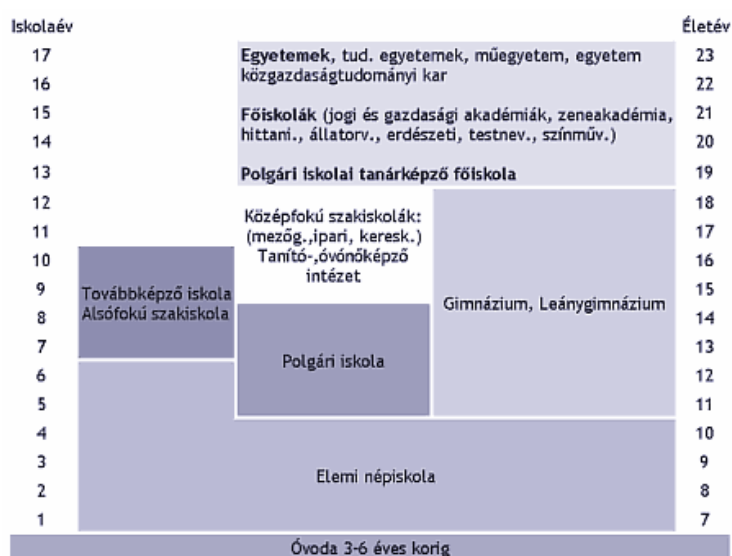
A válság ellenben nemcsak Magyarországon okozott korlátozásokat, hasonló helyzettel küzdött több európai ország is, mint például Németország. Az országban a válságnak is jelentős hatása volt abban, hogy hatalomra jutott az Adolf Hitler által vezetett Nemzetszocialista Német Munkáspárt. Az 1930-as években az oktatásban is megjelentek az új „nemzetvédő” ideológiák, amelyekkel a német nemzetet akarták felsőbbrendűvé tenni. A történelemórákon a német nemzetre és az északi fajra kellett az oktatást koncentrálni, míg a biológiaórákon genetikára és a fajtánra kellett. Bár a hangsúlyosabb „nemzetnevelés” nem a hagyományos iskolákban történt, hanem inkább az Adolf-Hitler-Iskolákban (Adolf-Hitler-Schulen), a Napolaban (Nationalpolitischen Erziehungsanstalten) és a katonai iskolákban (Ordensburgen). (Struck 2015) Hasonlóan a numerus clausushoz Németországban is bevezették a faji korlátozásokat, szemben a Magyar Királysággal itt nemcsak az egyetemeken, hanem a középiskolákban is korlátozták az idegen nemzetiségűk arányát (Edelstein, Veith 2017).

A Néptanítók Lapja 1934. évi számában „A kultúrfölény és a jellemnevelés.” címen írtak egy cikket arról, miszerint jelen helyzetben az országnak nem áll módjában anyagilag támogatni a kultúrát, de attól függetlenül tovább kell fejlesztenünk a műveltségünket. Az író hivatkozva a kultuszminiszterre leírja, hogy a fejlődést a kultúrában való elmélyüléssel is fenn tudjuk tartani. A kultúrfölény fenntartásának a módját a fiatalok nevelésében és lelküknek az ápolásában látják, amelyekkel az erkölcsüket, a jellemüket és a világnézetüket is befolyásolhatjuk jó irányba. Az edukációban az egyik legfontosabb szempont, hogy megjelenjen a nemzeti nevelés is, amellyel a gyerek érezheti azt, hogy egy közösség tagja, ami büszkévé teheti őt. A szerző véleménye szerint, a legnagyobb felelősség ebben a nevelésben a magyar tanítói karnak van, és nekik kell elvégezni ezt a jelentős feladatot (Sz.n. 1934.01.).

Egy későbbi lapszámban a középiskolai reformtervezetet értékelték a lap szerkesztői. Nagy támogatással fogadják, hogy a középiskolának a tananyagát átalakítják úgy, hogy a túlterhelést csökkentik, és a tananyagot a valódi élet követelményeihez igazítják. Véleményük alapján ezzel a törvénytervezettel megszületik a magyar nemzeti középiskola, amely már mentes a német és osztrák ismeretanyagoktól. Az új középiskola célja a nemzeti közszellem és a közös világszemlélet kialakítása. Kritikaként fogalmaznak meg a jelenlegi középiskoláknak az oktatását, hogy szétagolt, és mindegyik másképpen oktat. A középfokú oktatásnak nem

szabad csak humanisztikusnak, vagy kizárólag természettudományosnak lennie, hanem a kettőt megfelelő mértékben kell vegyítenie a modern oktatáshoz. A nemzetismeretet helyeznék a középpontba, amit a nemzeti tárgyakkal oktatnának. Ilyen tárgyak lennének a történelem, magyar nyelv és irodalom, művészet, földrajz, néprajz, vallások tana és a latin nyelv és műveltség órák. A cikk végén a szerző kiemeli, hogy az egész pedagógustársadalom támogatását elvezheti a kultuszminiszter ezzel a törvényjavaslattal, mivel így közelebb kerülhet az oktatás az élet valós elvárásaihoz (Sz.n. 1934.03.).

A középiskola reformjáról többen is pozitívan vélekedtek, mivel megszűnt az átláthatatlan rendszer, amit a három érettségi bizonyítványt adó középiskola is nyújtott, mellette pedig ott voltak a polgári iskolák, alsófokú szakiskolák, középfokú szakiskolák, továbbképző iskolák és az óvó- és tanítóképzők is. Ezzel a reformmal a középiskolák egységes megnevezése gimnázium lett. Kaposváron ekkor kezdték

9. ábra

A magyar iskolák rendszere 1935-ben.

(Forrás: <http://magyar-irodalom.elte.hu/nevelestortenet/11.02.html>)

átszervezni a település egyik legrégebbi középiskoláját a Somssich Pál Reálgimnáziumot újra gimnáziummá. Ez az iskola jelenleg is áll, sőt a város egyik legnevesebb iskolája a Kaposvári Táncsics Mihály Gimnázium (Sz.n. é.n.). A törvény végrehajtási utasítását 1936-ban tették közzé, de a hozzá tartozó leánygimnázium és gimnázium tantervei csak 1938-ban jelent meg. A testnevelés mellett az esztétikai és a nemzeti tárgyak óraszámja növekedett meg nagy számban, a görög, a latin, a többi idegen nyelv és a természettudományos tantárgyak kárára. A negatív vélekedések az egyházi iskoláktól jöttek inkább, mivel csorbított az ilyen típusú iskolák önállóságán, és a tanterveket, a tankönyvekkel együtt a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumnak kellett jóváhagynia. A törvény az érettségi bizottságra hagyta a döntést, hogy kik felelnek meg az erkölcsi és ideológiai normáknak, hogy továbbtanulhassanak az egyetemeken. Ezzel kívánták befolyásolni, hogy csak olyanok tanulhassanak tovább, akik politikailag nem kifogásolhatók és mélyen nemzeti érzelműek. Philipp Kálmán középiskola tanár is a bírálók közé lépett, habár támogatta az átláthatóbb iskolarendszert. Szerint a reáliskola

megszüntetése probléma, mivel kellett volna egy olyan iskolatípus, ahol a latin nyelvet nem oktatják. Az ilyen iskolákat a jövőnek tekintette, és most a megszűnésével a jövő nemzedékének okozunk károkat. Úgy gondolta, hogy nem okozott volna gondot az egységesítésben, ha lett volna egy iskolafajta, ahol nem tanítanak latin nyelvet, hanem inkább több időt töltenek a reál tantárgyak tanításával (Mann 1997, 89-92).

Ebben az évben történt az egyetem-összevonás, amellyel létrehoztak egy ipari, mezőgazdasági és kereskedelmi felsőoktatási intézményt. Az új egyetem neve M. kir. József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem lett. Hóman Bálint ezt a lépést a nyugati példákkal indokolta, mivel már több európai ország is megtett hasonló lépéseket, ilyen például a zürichi egyetem Svájcban, vagy a koppenhágai Dániában (Mann 1997. 84.).

Dr. Szombatfalvy György 1935-ben írt a nyolcosztályos elemi iskolák helyzetéről, ami az utóbbi nyolc évet tekintí át statisztikailag. Álláspontja szerint, az iskolák nyolcosztályúvátételében már csak anyagi korlátok vannak, ebből hármat emelt ki. Első szempontban az állam részéről a tanítói létszám emelése, amellyel a népoktatás kiadásai növekszenek. Második szempontban az iskolafenntartókat érinti a személyi és ügyleti formában. Harmadik és utolsó pontként pedig a népet emeli ki, mivel a szülőkre is teher hárul a gyerekük taníttatásával kapcsolatban. Az adatokból látszik, hogy évről-évre növekszik a tanulók létszáma a hetedik és nyolcadik évfolyamon, bár a gazdasági válság utáni tanévben, ami az 1930-31. tanév, megakadt a jelentős növekedés, mivel a szülők nem tudták kifizetni a költségeket, és otthoni munkára is kellett fogni a nagyobb gyerekeket.

Tanév	a VII. osztályos tanulók száma	a VIII. a VII. és VIII. osztályos tanulók száma	az emelkedés vagy csökkenés (—) a VII. osztályban a VII. és VIII. o.-ban			
			a VII. osztályban		a VII. és VIII. o.-ban	
			%-os		%-os	
1927/28.....	62	50	112			
1928/29.....	701	136	837	639	1.030·6	725 647·3
1929/30.....	1.309	436	1.745	608	86·4	908 108·4
1930/31.....	1.132	750	1.882	—177	—13·5	137 7·2
1931/32.....	1.761	762	2.523	629	55·5	641 34·0
1932/33.....	2.898	1.225	3.923	1.137	64·5	1.400 55·4
1933/34.....	3.172	1.872	5.044	274	9·4	1.121 28·5
1934/35.....	3.736	2.177	5.913	564	17·7	867 17·2

10. ábra

A hetedik és nyolcadik évfolyamba jelentkezők száma az 1927/28-as tanévtől az 1934/35-ös tanévig.

(Forrás: https://adt.arcanum.com/hu/view/NeptanitokLapja_1935/?pg=190&layout=s)

A tanulók jelentős része, pontosabban 3882 gyerek állami iskolába jár az 1934/35-ös tanévben, ez azt jelenti, hogy az összes hetedik és nyolcadik osztályos tanuló 67%-a járt állami népiskolába. Arányában a következő helyet a községi iskolák foglalják el a maguk 29%-kal, ez

1659 hetedik és nyolcadik osztályos tanulót jelent. A fennmaradó létszám a társulati és a felekezeti iskolákat választotta, előbbibe 238-an, utóbbiba 134-en jelentkeztek. Nem elhanyagolható az a tény sem, hogy a tanulóknak kicsit több, mint a negyede budapesti iskolába jár, és majdnem egy újabb negyeddel második helyen Pest környéke van 1395 gyerekekkel. Ezekből az adatokból is látszik Klebelsberg és Hóman által is emlegetett centralizáció, amely ellen már az 1920-as évek eleje óta küzdöttek, de eddig nem sikerült megoldani. Szombatfalvy a cikke lezárásaként kiemeli, hogy a népiskolai oktatás nemzetpolitikai szempont, és ez nemcsak Budapest és környékére vonatkozik, hanem a vidéki településekre is. Véleménye szerint, amint lehetősége adódik a társadalmunknak anyagilag a népiskola fejlesztésére, azzal egyből élni kell (Dr.Szombatfalvy 1935).

Dr. Simonyi Kálmán is megvizsgálta a tankötelesek számát, de ő a cikkében 1920-tól 1934-ig tartó időszakot vette alapul, amiről a Néptanítók Lapjának a 68. évfolyamában mutatta be a munkáját. Az 1920. évi népszámlálás eredményei alapján elsőtől a hatodik osztályig 1.111.209 tankötelese volt, míg a továbbképző iskolákba 543.788 gyereknek kellett volna járnia, de ahogy már korábban említettem, a gyerekek egy jelentős részének nem volt lehetősége iskolába járnia, mivel rengeteg helyen nem épültek meg a népiskolák, főleg a recesszióknak is köszönhetően. Dr. Simonyi kiemeli, hogy egy ideig jelentősen csökkent a tankötelezettek száma, mivel a háborús időszak alatt, a felére esett vissza a születések száma. Az első alkalom, amikor érződött a háborús időszak az 1921/22-es tanév volt. A legkisebb létszámmal az 1925/26-os tanévben találkozhatunk, amely a népiskolát érintette, mivel ekkor 738.097-re fogyatkozott a 6-11 éves korosztály lélekszáma. Ezután folyamatosan emelkedés következik be, mivel a háborús korosztály szépen lassan kikerül a népiskolai oktatásból, és a háború utáni népességnövekedéssel többen jelentkeznek, mint ahányan elhagyják az iskolát. A továbbképző iskoláknál a mélypont az 1930/31-es tanév volt, akkor volt a tanköteleseknek a legkisebb a száma az adott tanévben, ekkor 271.260 gyerek volt. Ez az adat 1934-re nagyban javult, de még így sem érte el az 1920-as értéket, mivel csak 492.956 tanköteles gyereket tartottak számon. A szerző az írása végén megemlíti, hogy olyan mértékű népességnövekedésre nem számíthatunk, mint világháborút megelőző években, bár pozitívan értékeli, hogy legalább állandósult a jelenlegi szám, ezáltal a meglévő tankötelesek legtökéletesebb nevelésére kell összpontosítani (Dr. Simonyi 1935).

Barabás András írása a Néptanítók Lapja 1935.évi 17. számában a nemzetnevelésről szükségességéről szól. Már a szöveg elején kitér arra, hogy az országot a jövőben csak nemzet államként lehet megmenteni, mert máskülönben végzetes következmények lehetnek. Kiemeli,

hogy: „*A nemzetnevelés első kötelessége azért a nemzetnek isteni hivatásában való hitét megalapozni és fejleszteni minden gyermekben és e hivatás szolgálatára képessé tenni.*” (Barabás 1935, 658) A nemzet szerint, csak akkor tudja a feladatát megoldani, ha a jellemvonásait megőrzi, és a kiválóságait továbbfejleszti, megújítja. Kornis Gyulára hivatkozik a írásában, aki az állampolgári nevelés alapjának azt tartja, hogy higgyünk az ország területbéli épségében. Erre reflektálva Barabás a magyarság összetartó erejét a revízióban látja, amely nélkül magyar lelket nem tudna elképzelni, és a nemzetnevelés alapjává szeretne tenni a határon belüli és kívüli magyarságnak. A gondolatmenetében kifejti, hogy a revízióra az ad nekünk indokot, hogy a Magyar Királyság európaiban vezette a nemzetiségeit a múltban, mint jelenleg az elcsatolt területeken az utódállamok. Mi nem neveltük gyűlöletre a nemzetiségeket egymás ellen, hanem testvéries érzéseket keltettünk egymás iránt, mivel a lovagias magyar gondolkodásmód ezt követelte. A hazánkban maradt nemzetiségeket is tisztelni kell, és nem szabad faji, vallási vagy osztályellentétet szítani egymás ellen, mert az szembe megy a nemzeti egység eszméjével. Ahogy azt a magyar politika is hangoztatja, hogy a revíziót csak békés úton tudjuk elérni, ezt ő is megerősíti, s bár a körülöttünk lévő népek ezt használják támadási ürügynek, ezért kiemelten kell foglalkozni a honvédelemmel. A nemzet nevelésében kell foglalkozni a hazaszeretet mellett a komolyabb testi neveléssel, amely az erőt, a bátorságot, a vitézségét és az önfeláldozását is magával hozza. Részletezi, hogy a gyerekek a szocializáció alapjait a családtól kapják meg, de ebbe később szervesen beépülnek az iskola, a templom és más közösségek szokásai is, amelyek szükségesek a civilizált életmódhoz. A kultúrához szükséges javakat csak munkával tudják elérni az emberek, és ehhez egymásra is szükségük van. Véleménye szerint, a község azokat az embereket tartja tiszteletben, akik a legtöbbet tesznek a közösségért, ezért tartjuk meg emlékezetünkben a királyokat, írókat, költőket, vezéreket és a hősokeket, bár sajnos mindenki nem lehet ilyen nagy becsben tartott személy, de azért a munkája fontos a nemzet számára. Az elve ezek szerint: „*Mindenki annyit ér, amennyit a közösségért dolgozik.*” (Barabás 1935, 659) A nemzetnevelést már gyerekkorban el kell kezdeni, és szoktatni kell őket ahhoz a tudathoz, hogy a közjót nem várhatjuk mindig mástól, azért nekünk is tennünk kell. Ebbe a nemzeti nevelésbe bele kell tennünk a keresztény vallási nevelést, ezáltal tudunk egy összetartó közösséget teremteni más szinten is. A cikket Barabás úgy zárja, hogy ezt a nevelést a nacionalizmus szellemével átitatott tanítóktól várja majd az új nemzedékben (Barabás 1935).

Hóman Bálint 1935-ben újraindította az eddig befagyasztott népiskola-építési programot, amit már Klebelsberg elkezdett a saját hivatali idejében, de a gazdasági válság okozta

forráshiány miatt abbamaradt. 1935-től 1940-ig újabb 2000 népiskolát építettek, amellyel újból elősegítették az általános műveltség eljuttatását az emberekhez. (Mann 1997) Az építkezések ideje alatt fogadta el a minisztérium a hetedik és nyolcadik osztályokra a tantervet és a hozzá tartozó utasítást. A hetedik és nyolcadik osztályos tanterv és utasítás csak átmeneti volt, míg a népiskola ki nem alakul mindenhol nyolcosztályosra, hogy akkor már véglegesíthessék a tervezeteket (Mészáros 1996).

Dr. Hertelendy Jenő miniszteri tanácsos egy cikket publikált a Néptanítók Lapjába a tanyai tanítókról és az ottani iskolákról. A legnagyobb tanyavilágot az Alföldön találhatjuk, amely tájegység Magyarország 56%-át teszi ki, ezt az akkori népesség 14% lakta. Az Alföld jelentős méretei és a tanyák szétszórtsága miatt az iskolahálózat kiépítése ezen a területen jelentős gondokat okozott, mivel a tanyák egymástól nagy távolságra voltak. Ezt problémát a kultuszminiszter vándortanítók segítségével szeretne volna megoldani, ehhez a Nyírségen és Jász-Nagykun-Szolnok vármegyékben 35 tanító feladata lenne. A miniszteri tanácsos emellett megemlíti az ott található iskolák kritikus állapotát. Az iskolaépületek 200-220 centiméter magasak, sárból épült, nádfedeles kis házak, amelyeknek 1 vagy 2 kis ablaka van csak, ahol a fény bejut a terembe. Némelyik iskolában, ahol a tanítónak a szállása is a házban van, ott csak egy függöny választja el a tanterem részt a pedagógus lakrészétől. Egy ilyen tanteremben általában 15-30 fős tanulócsoportot kell tanítani, akiknek az oktatását elősegítik történelmi képekkel, amiket a falra tettek fel szemléltetésként. A tanítók megbecsülését is mutatja, hogy néhány helyen a pedagógust a tanyavilágokon élők látnak el meleg étellel, hogy javítsanak a körülményeken. A tanyán lakók nagy szeretettel gondolnak a tanítókra, és nagy tiszteletben is tartják őket. Volt olyan gazda, aki a saját telkét

11. ábra A mártély-feketehalmi iskola 1940 környékén.
(forrás: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/SzazMagyarFalu-szaz-magyar-falu-1/martely-9AA1/iskolak-a-faluban-es-a-tanyakon-9CD5/>)

ajánlotta fel az iskola részére, ebből is látható, hogy amivel csak tudják, segítik a tanítót. Néhány gazda a saját házában adott térítésmentesen szobát az ottani tanítónak. Bár itt a miniszter kijelenti, hogy a gyermeküket nem tartják vissza az iskolától a munka miatt, azonban ez nem mindenhol van így, ahogy ezt már a korábbi fejezetpontokban már leírtam. A Néptanítók Lapjának főszerkesztője a tanítást megnézte egy másik idegen tanítóval is, és az-az eredmény

született, hogy az idegen tanítóval is egy olyan színvonalat értek el tudásban, mint egy jobban felszerelt falusi vagy városi iskolákban. Kiemeli a szerző, hogy találkozott módszertani hibákkal, de ez kezdő tanítóknál általánosak, még jobb körülmények között is, szóval ez semmi sem von le az érdemekből. Végezetül köszönetét fejezi ki a környékbelieknek, mint az alispán, a polgármester és a gazdák, hogy segítik a pedagógusok munkáját, és reméli, hogy idővel a vándortanítókat felváltják az állandó tanítók (Dr. Hertelendy 1938).

Hóman Bálint kultuszminiszter utolsó törvénye az 1938. április 30-án kihirdetett tanítóképzés reformjáról és a szakirányú közoktatásról szól. Erről a törvényről Kósa Kálmán közzétett két cikket a Néptanítók Lapjában. Az első cikk a gyakorlati irányú középiskolákról szól, amelyben a szerző nagy fejlesztésnek nevezte ezt a törvényt, amely lehetővé tette a tanulók számára a nagyobb szintű alpműveltséget. A törvény előírja, hogy az itt tanulóknak is kötelező a gyakorlati tudás mellett közműveltséget tanító tárgyakat is lehallgatniuk. Ezzel azt szeretnék elérni, hogy az itt tanulóknak a megbecsültségük is elérje a gimnáziumban végzettségét, ezáltal többen jelentkezzenek a gyakorlati irányú képzésekre, csökkentve a tanult réteg munkanélküliségi arányát. A törvény nem ad lehetőséget, hogy más iskolából átiratkozzon ide egy diák, még úgy se, ha le szeretne tenni egy átképző vizsgát. Ezekbe az iskolákba csak a polgári iskolát végzett gyerekek vagy a gimnázium első négy osztályát elvégzett tanulók jelentkezhetnek. Megszabják, hogy ilyen típusú intézménybe csak 18. életévét be nem töltött gyerek jelentkezhet, de lehetőséget biztosítanak, hogy 18 évnél idősebbek esti iskolában tanulhassanak hasonló képesítést adó iskolákban. A szerző kiemeli, hogy egyetért azzal, miképp az itt szerzett érettségi bizonyítvánnyal ne mehessenek tudományos egyetemekre a fiatalok, mivel teljesen másfajta tudást biztosít, mint a gimnáziumi oktatás. Az itt szerzett bizonyítvánnyal lehetőséget biztosítanak a gazdasági akadémiákon, szakfőiskolákon, de még a József Nádor Egyetem mezőgazdasági, közgazdasági, kereskedelmi és a gazdasági szaktanári szakára is. A szerző reméli, hogy ez által sikerül megkedveltetni a társadalom szélesebb rétegeivel is ezeket az iskolatípusokat (Kósa 1938.05.). A törvény másik része a tanítóképzők megreformálásáról szól. Hat évre növelik egy tanítói szak elvégzését, amiből 4 év a líceum és 2 év az utána következő akadémia. Ehhez létrehozták az országban a 40 darab akadémiát, ahol a tanítók gyakorlati képzését végzik, és maximalizálták a felvehető számát 25 főben, mivel nagyon sok tanító végzett ebben az időszakban, akiket nem tudtak elhelyezni sehova. A líceumra a polgári iskolákból lehet jelentkezni, és hasonlóan, mint a gimnáziumban itt is kapnak a 4 év végén érettségit az idejövő tanulók. Az akadémiára csak kitűnő líceumi érettségivel lehet jelentkezni, és még köztük és fenntartják a jogot az akadémián, hogy válogassanak, mivel ezzel

tudják megemelni a tanítói pálya színvonalát. A tanítói nevelést úgy akarják egységessé tenni, és a hivatástudatot felébreszteni, hogy internátusban kell az akadémia két évét elvégezni a diákoknak, ez alól senkinek sem adnak felmentést. Ezáltal szeretnék nevelésitapasztalatot, határozott szakoktatást, közösségtudat kifejlesztést adni és az egyéni érdekekről való lemondást meghozni elsőnek kényszerből, utána pedig önkéntes alapon. Hasonló hivatástudatot akarnak a diákokba beletáplálni, mint a papneveldeknél és a honvédségnél. A szerző kitér arra, hogy az új képzés nemcsak neveléspolitikai kérdés, hanem társadalompolitikai is, mivel megadja az alpműveltséget is a pedagógiai szakértelmet is külön-külön. Kósa Kálmán kitér arra is, hogy a laikus hozzá nem értők mindig szidják a kultúrpolitikát, miképp mindig mindenben változtatnak, és nem hagyják meg a régi jól bevált dolgokat. Szerinte nem szabadna mindenért támadni, főleg úgy, hogy hozzá sem értünk, de egy hibát ő is ráró a tanítóképzésre, ami a korszak nagy politikai pontja a nemzetnevelés. Véleménye szerint a tanítóképzésben nem fordítottak elég időt az elmúlt időszakban a nemzetnevelésre, amely időszerű kihívása a magyar tanítói társadalomnak. Kihangsúlyozza ő is, hogy a pedagógusokra nagy felelősség hárul azáltal, hogy a különböző erkölcsi és szellemi értékeket átadják a saját diákjaiknak az iskolában. (Kósa 1938.06.) Szavait ezzel a pár sorral zárja: *„új tanítónemzedékek elődei magasztos hagyományait követve a változott viszonyok követelte tökéletesebb fegyverekkel, de változatlan magyar élni akarással harcolják ki a halhatatlan nemzet boldogabb jövőjét.”* (Kósa 1938.06., 429)

Hóman Bálintot a következő hónapban leváltotta Teleki Pál a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium élén. Hóman követte a Klebelsberg által elkezdett utat, amit néhány helyen inkább tökéletesített, mint a középiskolai reform elképzelései, a tanítóképzés megújítása, a népiskolák nyolcosztályúvá tételéhez kiadta a tantervet és az utasítást, ellenben néhány szempontból visszafejlődés volt, mint a természettudományos tárgyak visszafogása a középiskolákban vagy az élő idegen nyelveknek az oktatása, de ide sorolható a pedagógusokkal szembeni szigorúbb megfigyelési szempontok is. Összeségében elmondhatjuk, hogy két igen méltó kultuszminiszter vezette a minisztériumot, ebben a nehéz időszakban.

4.2 A háború előszobájában

Teleki Pál vette át a minisztérium vezetését 1938. május 14-től egészen 1939. február 16-ig bezárólag. Teleki Pál Budapesten született még az előző évszázadban 1879. november 1-én. Ő is részt vett a párizsi béketárgyalásokon az első világháborút követően. 1920-21-ben külügyminiszter volt, majd aztán miniszterelnök lett. Az ő kormányában volt Haller István és Vass József is kultuszminiszter. Teleki Pál tovább vitte a nemzetnevelés gondolatát, ami már a kultúrpolitika nevéhez hozzá kapcsolódott. Hivatali ideje alatt nem szeretett volna különbséget tenni a felsőoktatás és a népoktatás között, mivel úgy vélte, hogy mindkettő fontos a nemzetnevelés szempontjából. Kiemelte, hogy a különösen tehetséges gyerekeket bárhol is éljenek külföldön vagy az

12. ábra Teleki Pál kultuszminiszter.
(forrás:
[https://hu.wikipedia.org/wiki/Teleki_P%C3%A1l_\(politikus\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Teleki_P%C3%A1l_(politikus)))

országhatáron belül ki kell válogatni, és utána támogatni kell és mindennemű segítséget nyújtani kell a számukra. Etnikai kérdésekben nagyon elfogadó volt a világnézete, mivel garantálni akarta számukra a kulturális egyenjogúságot, ezzel az anyanyelvhasználatot, a nemzeti szokásokat és hagyományokat engedélyezte, sőt támogatta a nemzeti kisebbségeknél. Ez időszerű volt, mivel ekkor kezdett megtörténni, amire már a trianoni békediktátum óta várnak, hogy revízió következhesse be. 1938. november 2-án az első bécsi döntésnek köszönhetően Magyarország visszakapta a felvidéki területek egy részét, amellyel az ország 11 925 négyzetkilométerrel és 1 millió emberrel növekedett. (Ismeretlen szerző i.é.) Ez sok megoldandó problémát is hozott, hogy a visszatért területek oktatását is kapcsolják a jelenlegi magyar oktatási rendszerhez. Kultuszminiszterként fontosnak tartotta a családnak és az iskolának a viszonyát, támogatta az idegen nyelvek tanulását és a tömegsportokat. Február 16.-a után Hóman Bálint váltotta a miniszterségben, mert ő miniszterelnöke lett az országnak. 1941. április 3-án öngyilkos lett, mivel miniszterelnöksége alatt belesodródott az ország egy újabb háborúba (Mann 1997).

5 Összefoglalás

A szakdolgozatom két kérdést vetettem fel, melyeket a bevezetésben már említettem:

1.Sikeres volt-e a kultúrfölény-politika az oktatásban a Horthy-korszakban?

2.Hogyan reagált a korabeli szakmai közvélemény?

A kutatásom során évről-évre bemutattam, miképp valósult meg a kultúrfölény-politika a magyar oktatásban. Látható volt, hogy milyen jelentős fejlesztéseket hajtottak végre az ügyben a kultuszminiszterek, hogy a politikájuk teljesüljön, és a revízió lehetséges legyen a béke útján. Ha nem lett volna a sok fejlesztés, meglehet, hogy még évtizedekig lettek volna olyan települések, ahol jelentős számban lennének analfabéták. Abból a szempontból is sikeresnek könyvelhető el ez a politika, hogy egy meggyötört nemzetet, amely a világháborúból jelentős veszteségekkel jött ki, sikerült egyben tartani. Azt is ennek a politikának köszönhetjük, hogy megalapozták a nyolcosztályú népiskola alapjait, amelyet pár intézmény be is vezetett, így a tanulók 8 évig járhattak egy adott intézménybe művelődni.

A második kérdésre láthatjuk a választ a szakdolgozatban is, hogy a szakmai közvélemény, bár olykor kritikusan állt néhány törvénytervezethez, de a legtöbb esetben támogatta azokat. A legtöbb kritika is inkább építő jellegű volt a kultúrpolitikusoknak a munkájával kapcsolatban.

A szakdolgozatban bemutattam azt a folyamatot, hogy miképp állt a teljes közvélemény a kultúrfölény-politika mellé. A kutatásom elején bemutattam három kultuszminisztert és a munkásságukat, ők név szerint Huszár Károly, Haller István és Vass József voltak. A következő fejezet Klebelsberg Kunó 9 évi munkásságáról szólt, ahol a főbb pontok között volt a középiskolai reform, a népiskola-építési program, a népiskolák 8 osztályúvá alakítása és az általános műveltség emelése.

A későbbiekben megemlítettem a két átmeneti kultuszminisztert Ernst Sándort és Karafiáth Jenőt, aztán foglalkoztam Hóman Bálint miniszterrel. Hóman Bálint újból egy nehéz helyzetben vette át a miniszterséget, mint Klebelsberg, csak ő a válság miatt, ezért nála is részletesen tekinthettük meg a tevékenységeit ezen évek alatt. Hóman folytatta a Klebelsberg által megkezdett munkát, bár azokon finomított, ezért volt egy újabb középiskolai reform, ami áttekinthetőbbé tette az oktatást. Itt már radikálisabban jelent meg a nemzetnevelés politikája az oktatásban, ami látszódott a törvényeken is. Az utolsó kisebb fejezetben pedig

megemlítettem Teleki Pált, mint kultuszminiszter, aki később az ország miniszterelnöke is lett.
Az ő idejében történt az első bécsi döntés által a felvidék visszacsatolása.

6 Irodalomjegyzék

Barabás András: A nemzetnevelés tartalma. In: Néptanítók Lapja 1935.09. 17. szám p.658-661., [2023.04.25.]>URL:

https://adt.arcanum.com/hu/view/NeptanitokLapja_1935/?pg=671&layout=s

Bardócz Pál: Nemzeti nevelés. In: Néptanítók Lapja; 1920. 47-49. sz., p. 10-14., [2023.03.15.]>URL:

https://adt.arcanum.com/hu/view/NeptanitokLapja_1920/?pg=633&layout=s

Benjamin Edelstein, Hermann Veith: Schulgeschichte bis 1945: Von Preußen bis zum Dritten Reich. In: Bundeszentrale für politische Bildung; 2017. [2023.04.22.]>URL:

<https://www.bpb.de/themen/bildung/dossier-bildung/229629/schulgeschichte-bis-1945-von-preussen-bis-zum-dritten-reich/>

Bernhard Struck: Schule im "Dritten Reich". In: Lebendiges Museum Online; 2015.

[2023.04.22.]>URL: <https://www.dhm.de/lemo/kapitel/ns-regime/alltagsleben/schule-im-dritten-reich.html>

Csernus Szilveszter: A nulladik zsidótörvény. In: Múlt-kor magazin. [online] [2013.09.29.]

Budapest [2023.03.17.]>URL: https://mult-kor.hu/20130929_a_nulladik_zsidotorveny?pldx=5

Csüllög Gábor: A magyar etnikai térbeliség jellemzői az 1910-es anyanyelvi statisztikai adatok alapján. In: GeoMetodika, A Magyar Földrajzi Társaság szakmódszertani folyóirata;

2021.01.09. [2023.04.11.]>URL: <https://geometodika.hu/2021/01/09/a-magyar-etnikai-terbeliseg-jellemzoi-az-1910-es-anyanyelvi-statisztikai-adatok-alapjan/>

Dr. Benisch Arthur: A népiskola VII. és VIII. osztálya a megvalósulás útján. In: Néptanítók Lapja; 1931.02. 4. sz. p. 14-15., [2023.04.13.]>URL:

https://adt.arcanum.com/hu/view/NeptanitokLapja_1931/?pg=181&layout=s

Dr. Benisch Arthur: Elemi népoktatásunk kultúrpolitikai problémái. In: Néptanítók lapja; 1924. 43-44. sz. p.5-13., [2023.04.10.]>URL:

https://adt.arcanum.com/hu/view/NeptanitokLapja_1924/?pg=696&layout=s

Dr. Hertelendy Jenő: A tanyai vándortanítók között. In: Néptanítók Lapja 1938.05. 10. szám p. 378-381., [2023.04.26.]>URL:

https://adt.arcanum.com/hu/view/NeptanitokLapja_1938/?pg=392&layout=s

Dr. Simon Gyula: A polgári iskola és a polgári iskolai tanárképzés története. Budapest, Tankönyvkiadó, 1979., p. 25.

Dr. Simonyi Kálmán: A tankötelesek számának emelkedése 1920-tól 1934-ig. In: Néptanítók Lapja 1935.07. 13. szám p.518-523., [2023.04.23.]>URL:

https://adt.arcanum.com/hu/view/NeptanitokLapja_1935/?pg=531&layout=s

Dr. Szombatfalvy György: A nyolcosztályú elemi népiskola. In: Néptanítók Lapja 1935.03. 5. szám p.179-180., [2023.04.23.]>URL:

https://adt.arcanum.com/hu/view/NeptanitokLapja_1935/?pg=190&layout=s

Gr. Festetics Pálné: A nemzeti nevelés behatóvá tétele. – Nemzetnevelés. In: Néptanítók lapja; 1920. 1-3. sz., p. 20., [2023.03.06.]>URL:

https://adt.arcanum.com/hu/view/NeptanitokLapja_1920/?pg=27&layout=s

Havas István: A nyolcosztályú népiskola és a polgár iskola. In: Országos Polgári Iskolai Tanáregyesületi Közlöny; 1928-1929. 1.sz. p.11-14., [2023.04.12.]>URL:

https://adt.arcanum.com/hu/view/OrszagosPolgariIskolaiTanaregyesuletiKozlony_1928-29/?pg=13&layout=s

Hóman Bálint: Emlékbeszéd Gróf Klebelsberg Kunó felett. A Magyar Történelmi Társulat közgyűlése.1933. május 4. [2023.04.13.]>URL: https://klebelsbergkastely.hu/wp-content/uploads/2020/04/3_H%C3%B3manMTT1933.pdf

Klebelsberg Kunó: A kultúrfölény politikája. In: Néptanítók Lapja; 1928.02. 7-8. sz. p. 19-20., [2023.04.13.]>URL:

https://adt.arcanum.com/hu/view/NeptanitokLapja_1928/?pg=182&layout=s

Klebelsberg Kunó: Ankét a nyolcosztályú népiskoláról. In: Néptanítók Lapja; 1926.04. 13-14. sz. p. 24-26., [2023.04.12.]>URL:

https://adt.arcanum.com/hu/view/NeptanitokLapja_1926/?pg=279&layout=s

Klebelsberg Kunó: Falusi népiskola kiépítése. In: Néptanítók Lapja; 1925.07. 25-26. sz p. 1-2., [2023.04.10.]>URL:

https://adt.arcanum.com/hu/view/NeptanitokLapja_1925/?pg=498&layout=s

Klebelsberg Kunó: Kultúrprogram. In: Néptanítók Lapja; 1922. 30-31. sz. p.1-2.,
[2023.04.01.]>URL:

https://adt.arcanum.com/hu/view/NeptanitokLapja_1922/?pg=562&layout=s

Klebelsberg Kunó: Magyar kultúrpolitika a háború után. In: Néptanítók Lapja; 1925.09. 41-42. sz. p. 1-11., [2023.04.11.]>URL:

https://adt.arcanum.com/hu/view/NeptanitokLapja_1925/?pg=830&layout=s

Kósa Kálmán: A gyakorlati irányú középiskolákról és a tanítóképzésről szóló törvényjavaslatok. In: Néptanítók Lapja 1938.05. 9. szám p 334-336., [2023.04.27.]>URL:

https://adt.arcanum.com/hu/view/NeptanitokLapja_1938/?pg=344&layout=s

Kósa Kálmán: A tanítóképzésről szóló törvényünk. In: Néptanítók Lapja 1938.06. 11. szám p. 426-429., [2023.04.27.]>URL:

https://adt.arcanum.com/hu/view/NeptanitokLapja_1938/?pg=437&layout=s

Mann Miklós: Oktatáspolitikusok és koncepciók a két világháború között. Budapest: Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, 1997. p. 13., 15-16., 19-20., 52-61., 44., 74-78., 81., 89-92., 84., 95.,

Mészáros István: A magyar nevelés- és iskolatörténet kronológiája 996-1996. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 1996. p. 80., 93.

Pukánszky-Németh: Neveléstörténet; Kultúrpolitika és közoktatásügy a húszas években. In: Eötvös Loránd Tudományegyetem honlapja. [online] Budapest: [2023.04.12.]>URL:

<http://magyar-irodalom.elte.hu/nevelestortenet/11.01.html>

Pukánszky-Németh: Neveléstörténet; Magyar neveléstörténet 1849-1919. In: Eötvös Loránd Tudományegyetem honlapja. [online] Budapest: [2023.02.19.]>URL: <http://magyar-irodalom.elte.hu/nevelestortenet/09.02.html>

Quint József: Az új népiskolai tanterv. In: Magyar Pedagógia; 1925 35.sz p. 156-158., [2023.04.11.]>URL:

https://adt.arcanum.com/hu/view/MTA_MagyarPedagogia_1925/?pg=157&layout=s

Romsics Ignác: Magyarország története a XX. században. In: Debreceni Egyetem honlapja; 2010 p. 93-97. [2023.04.01.]>URL:

https://tortenelem.unideb.hu/sites/default/files/upload_documents/romsics_magyarorszag_tortene.pdf

Sárközi István: Az ellenforradalmi rendszer népiskola-politikája Magyarországon. Budapest: Akadémia kiadó, 1980. p. 34., 22.

Szabó Attila: A trianoni Magyarország „kultúrgeográfiai térképe”. In: Földrajzi értesítő; 2008. LVII. évf. 3-4. füzet, pp. 435-449. [2023.04.10.]>URL: http://www.mtafki.hu/konyvtar/kiadv/FE2008/FE20083-4_435-449.pdf

Szarka László: Modernizáció és magyarosítás. In: Korunk folyóirat; 2007 3. folyam, 18. évf. 12. sz. [2023.04.13.]>URL: <https://epa.oszk.hu/00400/00458/00132/szarkal.html>

Szendi Emma: a Fővárosi pedagógustársadalom kultúrtörténete a két világháború között. Budapest: Eötvös József Könyvkiadó, 2002. p. 43.

Szerző nélkül: Ferenc József szentesíti a Lex Apponyit. In: Múlt-kor honlapja. [online] [2004.09.] Budapest [2023.02.25.]>URL: <https://mult-kor.hu/cikk.php?id=13978>

Szerző nélküli: A kultúrfölény és a jellemnevelés. In: Néptanítók Lapja 1934.01. 2.szám p. 41-42., [2023.04.22.]>URL: https://adt.arcanum.com/hu/view/NeptanitokLapja_1934/?pg=52&layout=s

Szerző nélküli: A nemzetnevelő középiskola. In: Néptanítók Lapja 1934.03. 6. szám p. 197-198., [2023.04.22.]>URL: https://adt.arcanum.com/hu/view/NeptanitokLapja_1934/?pg=208&layout=s

Szerző nélküli: A népiskola reformjának problémája a vidéki sajtóban. In: Országos Polgári Iskolai Tanáregyesületi Közlöny; 1928-1929. 1.sz. p.16-28., [2023.04.12.]>URL: https://adt.arcanum.com/hu/view/OrszagosPolgariIskolaiTanaregyesuletiKozlony_1928-29/?pg=15&layout=s

Szerző nélküli: Az első bécsi döntés szövege. In: Arcanum [2023.04.27.]>URL: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/2vhSzakkonyv-magyarok-a-ii-vilaghaboruban-2/a-delvideki-hadmuvelet-1941-aprilis-874/tendenciak-a-ket-vilaghaboru-kozott-88B/az-elso-becsi-dontes-szovege-8AB/>

Szerző nélküli: Hóman Bálint. In: Magyar Nemzeti Múzeum honlapja. i.é., [2023.04.15.]>URL: <https://mnmu.hu/muzeum/muzeumtortenet/igazgatoink/homan-balint>

Szerző nélküli: Iskolánk története. In: Kaposvári Kodály Zoltán Központi Általános Iskola honlapja. [2023.04.13.]>URL: <http://www.kodaly-kap.edu.hu/23torten.htm>

Szerző nélküli: Kaposvári Táncsics Mihály Gimnázium Története. In: Kaposvári Táncsics Mihály Gimnázium honlapja. i.é., [2023.04.25.]>URL:

<https://www.tancsics.hu/index.php/iskolarol/toertenet>

Tarján M. Tamás: Klebelsberg Kunó születése. In: Rubicon online. i.é., [2023.04.13.]>URL:

[https://rubicon.hu/kalendarium/1875-november-13-klebelsberg-kuno-szuletese?gc_id=14734383555&h_ad_id=547570060264&gclid=CjwKCAjw0N6hBhAUEiwAXab-](https://rubicon.hu/kalendarium/1875-november-13-klebelsberg-kuno-szuletese?gc_id=14734383555&h_ad_id=547570060264&gclid=CjwKCAjw0N6hBhAUEiwAXab-TSuDQIOOjm1UZ1xg_94frxzLzzBgAONFqjl8ZEOzr7b5SSx2AIwsrxoCd2YQAvD_BwE)

[TSuDQIOOjm1UZ1xg_94frxzLzzBgAONFqjl8ZEOzr7b5SSx2AIwsrxoCd2YQAvD_BwE](https://rubicon.hu/kalendarium/1875-november-13-klebelsberg-kuno-szuletese?gc_id=14734383555&h_ad_id=547570060264&gclid=CjwKCAjw0N6hBhAUEiwAXab-TSuDQIOOjm1UZ1xg_94frxzLzzBgAONFqjl8ZEOzr7b5SSx2AIwsrxoCd2YQAvD_BwE)

Vass József beszéde: Rendeletek. In: Hivatalos Közlöny; 1921.04.01. 11. sz. p.57-58.

[2023.03.15.]>URL:

https://adt.arcanum.com/hu/view/Hivatalos_Kozlony_1921/?pg=90&layout=s

7 Ábrajegyzék

1. ábra Huszár Károly az 1910-es években. (Forrás: https://hu.wikipedia.org/wiki/Husz%C3%A1r_K%C3%A1rly_(politikus)).....	5
2. ábra Haller István az 1920-as években. (Forrás: https://azonnali.hu/cikk/20200926_szazeves-a-nulladik-zsidotorveny-a-numerus-clausus)	6
3. ábra Vass József kultuszminiszter (Forrás: https://hu.wikipedia.org/wiki/Vass_J%C3%B3zsef_(politikus)).....	8
4. ábra Klebelsberg Kunó gróf az XX. század elején. (Forrás: https://hu.wikipedia.org/wiki/Klebelsberg_Kun%C3%B3)	10
5. ábra Az írni és olvasni tudók aránya Magyarországon vármegyei felbontásban 1920-ban. (Forrás: http://www.mtafk.hu/konyvtar/kiadv/FE2008/FE20083-4_435-449.pdf)	10
6. ábra A magyar iskolák rendszere 1928-ban. (Forrás: http://magyar-irodalom.elte.hu/nevelestortenet/11.01.html)	15
7. ábra Karafiáth Jenő kultuszminiszter. (Forrás: https://hu.wikipedia.org/wiki/Karafi%C3%A1th_Jen%C5%91)	17
8. ábra Hóman Bálint portré. (Forrás: https://hu.wikipedia.org/wiki/H%C3%B3man_B%C3%A1lint)	19
9. ábra A magyar iskolák rendszere 1935-ben. (Forrás: http://magyar-irodalom.elte.hu/nevelestortenet/11.02.html)	21
10. ábra A hetedik és nyolcadik évfolyamba jelentkezők száma az 1927/28-as tanévtől az 1934/35-ös tanévig. (Forrás: https://adt.arcanum.com/hu/view/NeptanitokLapja_1935/?pg=190&layout=s)...	22
11. ábra A mártély-feketehalmi iskola 1940 környékén. (forrás: https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/SzazMagyarFalu-szaz-magyar-falu-1/martely-9AA1/iskolak-a-faluban-es-a-tanyakon-9CD5/)	25
12. ábra Teleki Pál kultuszminiszter. (forrás: https://hu.wikipedia.org/wiki/Teleki_P%C3%A1l_(politikus)).....	28